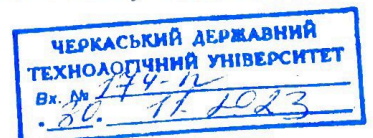

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора **Проданової Лариси Василівни**
на дисертацію **Марченка Олександра Юрійовича**
на тему «**Економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери**
України», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 051 Економіка
галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

1. Актуальність теми дослідження

Економіка України протягом всього періоду незалежності перманентно перебувала під дією кризових явищ соціального, економічного, фінансового, демографічного, ресурсного та політичного характеру, проте ситуація в країні значно погіршилася з моменту повномасштабного воєнного вторгнення РФ у лютому 2022 р. Для того, щоб мати реальні можливості відновити та стабілізувати економіку країни в повоєнний період, уже сьогодні необхідно здійснювати пошук й тестувати в режимі реального часу ті інструменти та напрями діяльності, які дозволять реалізувати поставлену мету з мінімальними витратами та у найкоротший термін. Сучасний досвід розвинених країн світу доводить, що найбільш результативним інструментом досягнення конкурентоспроможних позицій на всіх рівнях управління являється широке використання ІТ, що дозволяє отримати оптимальне рішення поставленої задачі з мінімальними витратами всіх видів ресурсів, і, у першу чергу, – часу. Проте для вдалої реалізації цього інструменту на практиці, на державному рівні мають бути створеними максимально сприятливі умови, які б стимулювали широкомасштабний розвиток ІТ-сфери в країні і були спрямованими на якість підготовки ІТ-фахівців та результативне залучення молоді до опанування професіями у спектрі ІТ-фаху; законодавче регулювання можливостей прискореного розвитку ІТ-компаній та запобігання «витоку мозків» з ІТ-сфери країни через надання спеціального пакету податкових пільг, спрямування інвестицій та захист прав інвесторів, ліквідацію бар'єрів входження в галузь. Для того, щоб втілити в життя всі перелічені заходи, на державному рівні має бути запроваджена дієва економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери, чому і присвячено дослідження Олександра Юрійовича Марченка. Отже, не викликає сумніву актуальність обраної дисертантом тематики дослідження і тому однозначно існує потреба в проведенні такого дослідження.

2. Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до напрямів наукових досліджень Черкаського державного технологічного університету. Зокрема при виконанні теми «Теорія і практика сталого розвитку: держава, бізнес, громада» (державний реєстраційний номер 0120U104957, 2020-2023 рр.) О.Ю. Марченко розкрив теоретичні і методичні основи створення інструментарію реалізації економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери в Україні.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційної роботи та опублікованими науковими працями О.Ю. Марченка дає підстави стверджувати, що сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації, отримані дисертантом, мають високий ступінь обґрунтованості, достовірності та наукової новизни, оскільки базуються на ґрунтовному аналізі положень української та зарубіжної наукової літератури щодо різних аспектів формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери, нормативно-правових актах Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, офіційних документах міжнародних організацій.

У дисертації чітко сформульовано мету дослідження, на основі якої окреслено завдання, поступова реалізація яких в роботі дозволила дисертанту обґрунтувати теоретичні засади та систематизувати інструменти економічної політики регулювання діяльності ІТ-компаній, розробити практичні рекомендації забезпечення стабільних тенденцій розвитку ІТ-сфери в країні. Реалізацію задач дисертації вдалося здійснити завдяки використанню цілого комплексу загальнонаукових та спеціальних методів та підходів, таких як: системний, монографічний, системно-функціональний, порівняльний та графічний методи аналізу; метод логічного узагальнення; метод абсолютних, відносних і середніх величин; метод аналізу рядів динаміки та структурних зрушень; метод експертних оцінок та сценарний підхід.

Дисертація за своєю структурою повністю відповідає встановленим вимогам та складається з анотації, представленої українською й англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, змісту, вступу,

трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 310 найменувань і дев'яти додатків.

У першому розділі дисертації, присвяченому теоретико-методичним основам реалізації економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери, автором визначено теоретичні основи реалізації економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери, обґрунтовано принципи формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери та окреслено організаційно-сценарні передумови активізації та стимулювання розвитку ІТ-сфери в країні. Другий розділ дисертації присвячено діагностиці перспектив розвитку ІТ-сфери в Україні як ключовій умові відновлення економіки країни. Для цього в роботі проаналізовано розвиток ІТ-сфери в Україні, для чого проведено діагностику наявного стану та здійснено оцінювання реальності перспектив зростання української ІТ-сфери; здійснено оцінювання достатності кадрового потенціалу для забезпечення розвитку ІТ-сфери в Україні; охарактеризовано ступінь достатності нормативно-правового забезпечення процедур функціонування ІТ-сфери в Україні. Третій розділ дисертації присвячено ґрунтовному вибору організаційно-економічних інструментів побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери України. З цією метою в роботі сформульовано ключові напрями формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери України, визначено дієві інструменти економічної політики щодо кадрового забезпечення розвитку ІТ-сфери в Україні та обґрунтовано концептуальні засади формування економічної політики регулювання ІТ-сфери України.

Всі структурні одиниці дисертації логічно пов'язані між собою, її положення мають достатній рівень наочності завдяки вдалому використанню ілюстративного матеріалу. Основні ідеї дисертаційної роботи відповідають вибраній тематиці дослідження, меті та визначеним автором завданням. Вони викладені українською мовою в науковому стилі та мають достатній рівень обґрунтованості та достовірності.

4. Найбільш вагомі результати дослідження, їх наукова новизна

Наукова новизна одержаних за результатами дослідження О.Ю. Марченка полягає в поглибленні теоретико-методичних засад і розробленні науково-практичних рекомендацій щодо реалізації інструментів економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери в країні. До найбільш вагомих наукових результатів дисертації слід віднести:

1. Удосконалено зміст поняття «економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери країни», який автором пропонується розглядати як дієву стратегію регульованого впливу держави на фактичні та перспективні тенденції розвитку ІТ-галузі через використання системи різномірних інструментів впливу на діяльність суб'єктів ІТ-бізнесу. В якості таких інструментів в дисертації розглядається спрощення процедур реєстрації бізнесу, податкові канікули та пільги, механізми повернення витрат, програми фінансової підтримки тощо.
2. Запропоновано методичний підхід до діагностики стану та перспектив розвитку ІТ-сфери країни, в основу якого автор закрив процедуру покрокового оцінювання ступеня опанування та використання суб'єктами ділового середовища країни різних складових цифровізації у виробничо-господарських процесах. В якості індикаторів діагностики стану та перспектив розвитку ІТ-сфери країни в роботі обрано такі показники, як електронна торгівля, аналіз й торгівельні операції з «великими даними», 3D-друк, функціональні можливості веб-сайту, хмарні обчислення та робототехніку.
3. Обґрунтовано концептуальний підхід до конкретизації ключових напрямів побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни, в основу якого закладено принцип реалізації п'яти пріоритетних складових цифровізації суспільства. В роботі такими пріоритетними складовими обрано інформаційне суспільство, електронне самоврядування, інформаційний простір, інформаційну безпеку на ІТ-бізнес.
4. Визначено інструментарій економічної політики щодо кадрового забезпечення розвитку ІТ-сфери країни, який базується на застосуванні екстенсивного та інтенсивного підходів до насичення ринку праці перспективними, талановитими, досвідченими й високо мотивованими ІТ-фахівцями різного спектру діяльності задля набуття реальних можливостей прискорення темпів відновлення економіки України в повоєнний період. При цьому в роботі в якості складових екстенсивного підходу розглядаються механізми забезпечення якості формальної, неформальної та інформальної освіти, а в якості інтенсивного – підвищення бранда українського роботодавця на регіональному, національному та світовому ринках та залучення ІТ-талантів в ІТ-сферу країни.
5. Запропоновано підхід до систематизації принципів формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни, в основу

якого автор поклав розділення принципів на загальні та спеціальні, чітке дотримання яких на практиці суб'єктами господарювання дозволить створити мотиваційне середовище для швидкого зростання й досягнення конкурентоспроможних позицій ІТ-сферою країни. З цією метою в роботі до загальних принципів віднесено принципи наукового підходу, справедливості та комплексності, тоді як до спеціальних принципів – принципи пріоритетності, стратегічної орієнтації, адаптивності, синергетичності, інклюзивності та євроінтеграції.

6. Здійснено обґрунтування організаційно-сценарних передумов розвитку ІТ-сфери країни, в основу якого покладено деталізацію за головною ідеєю, реалізацією та базовими інструментами закономірностей зміни форм розвитку економіки країни завдяки нагромадженню на її території людському капіталу, обсягам знань та досягнутому рівню розвитку ІТ-сфери. При цьому автор пропонує оцінювати рівень розвитку ІТ-сфери країни за такими ознаками, як досягнення економіки країни стану інформаційної економіки, економіки знань, SMART-економіки або програмованої економіки.
7. Розроблено процедуру комплексного оцінювання достатності кадрового потенціалу країни для забезпечення розвитку її ІТ-сфери, в основу якої закладено процедуру поетапного кількісного співставлення попиту та пропозиції ІТ-фахівців на ринку праці та одночасного урахування таких важливих показників, як рівень оплати праці ІТ-фахівців та потенціальних можливостей закладів освіти країни щодо підготовки професіоналів з ІТ-сфери.
8. Конкретизовано концептуальні основи формування детермінантів економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни, в основу яких покладено процедури виокремлення та обґрунтування інструментів реалізації чотирьох видів економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни, а саме соціальної, інвестиційної, інноваційної та податкової.

Детальний аналіз сформульованих положень наукової новизни, методичних розробок, висновків та рекомендацій, отриманих автором під час написання дисертації, дозволяють стверджувати про їх релевантність, достовірність та відповідність встановленим вимогам щодо обґрунтованості тверджень. Дисертаційна робота має наукову цінність та практичну значущість, являється самостійною розробкою автора та відповідає вимогам, встановленим до написання робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

5. Практичне значення отриманих результатів та повнота викладення положень дисертаційної роботи в опублікованих наукових працях

Практичне значення отриманих в дисертації О.Ю. Марченка результатів підтверджується їх використанням у практичній діяльності Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, Департаменту регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації, Департаменту «Центр надання адміністративних послуг» Черкаської міської ради, Черкаського обласного центру зайнятості, Департаменту соціальної політики Черкаської міської ради, а також у навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету.

Основні положення дисертації пройшли апробацію на 7 всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях та загалом опубліковані у 13 наукових працях загальним обсягом 7,05 д.а., з яких особисто здобувачеві належать 5,83 д.а., що підтверджує повноту викладення, обґрунтованість та достовірність результатів дослідження.

6. Відсутність (наявність) порушень принципів академічної доброчесності

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою та оприлюдненими науковими працями О.Ю. Марченко дає підстави стверджувати, що автор під час роботи над дисертацією дотримувався всіх принципів і норм академічної доброчесності. В дисертації наведено посилання на кожне джерело інформації, використаної під час її написання, з чітким дотриманням вимог законодавства про авторське право. Загалом порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено, що підтверджується висновком комісії з аналізу відповідності тексту дисертації О.Ю. Марченка нормам академічної доброчесності.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Не зважаючи на загальне позитивне враження від дисертації, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на певних дискусійних положеннях і зауваженнях до її змісту:

1. На с. 30 дисертації зазначено, що «залежно від того, проблематика якого об'єкту вирішується за допомогою інструментарію політики, на національному рівні науковці та практики розрізняють різні види політики». В зв'язку з цим автору варто було б більше уваги приділити визначенню об'єкта тієї економічної політики, якій присвячено роботу. Бажано було б чітко окреслити галузі, сектори чи види економічної діяльності, сукупність яких й утворює ІТ-сферу країни. Можемо погодитися, що в науковій літературі з цього приводу немає єдиного підходу й в українському законодавстві чіткого визначення ІТ-сфери не представлено. Тому окреслення змісту, меж та структури ІТ-сфери, як системи певних відносин між визначеними суб'єктами з визначеного приводу, могло б стати одним з важливих наукових результатів роботи. Тим більше, що в другому розділі роботи представлено ґрунтовний аналіз основних складників такої сфери. При цьому на с. 128 дисертації зазначається, що «розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Стратегію розвитку високотехнологічних індустрій для України до 2025 р.», в якій ІТ-сферу визнано першою серед п'яти високотехнологічних галузей країни і визначено її зміст як «виробництво комп'ютерної, офісної техніки та створення програмного забезпечення ... у тому числі надання консалтингових послуг з цифрової трансформації бізнесу та підтримка ІКТ інфраструктури, базуючись на сучасній бізнес-практиці». На с. 130 роботи узагальнено «сфери практичного застосування ІТ в Україні». На с. 167 зазначено, що «контури ІТ-сфери країни» створює «армія ІТ-фахівців». Всі перелічені цитати з тексту дисертації виступають додатковим аргументом необхідності чіткого визначення досліджуваного об'єкту економічної політики – ІТ-сфери.

2. На рис. 1.1 (с. 30) представлено систематизацію видів політики на державному рівні. Серед перелічених видів виокремлено антропологічну політику держави. Хотілось би уточнити що виступає об'єктом такої політики і яким чином вона пов'язана з тематикою дисертації.

3. В ІТ-секторі все більшої активності набувають інноваційні та віртуальні підприємницькі мережеві структури. Логічним було б у складі принципів формування економічної політики щодо регулювання розвитку ІТ-сфери в країні врахувати не лише принципи комплексності та синергетичності, а ще й мережевий принцип. Тим більше, що на с. 137 роботи зазначено, що «рушійними силами інноваційних процесів та забезпечення конкурентоспроможності окремих територій виступають кластерно-мережеві об'єднання, діяльність яких спрямована на стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання та інших стейкхолдерів в регіонах».

Крім того, доцільно було б надати роз'яснення стосовно того, за яким критерієм та якими показниками можна визначити дотримання принципу справедливості відносно тематики дослідження? Що можна вважати справедливим а що ні в «розподілі між громадянами країни всіх матеріальних благ, наданні їм доступу до нематеріальних ресурсів і можливостей та захисту прав, які їм від народження або з моменту в'їзду на територію країни гарантуються її Конституцією» (с. 48)?

4. Представляє інтерес запропонований дисертантом комплекс заходів економічної політики щодо регулювання розвитку ІТ-сфери України (третій розділ роботи). Слід відмітити, що ефективність, доцільність та дієвість запропонованих заходів дисертант діагностує та обґрунтовує не лише з «позиції держави», а й з урахуванням інтересів та оцінок ІТ-фахівців та ІТ-бізнесу. Зрозуміло, що інтереси цих груп суб'єктів політики не співпадають і узгодити їх – складне практичне завдання державного регулювання. В зв'язку з цим необхідно було б уточнити яким чином можливо узгодити та одночасно забезпечити позитивну результативність тих заходів, які спрямовані на досягнення високого професійного рівня ІТ-талантів, їх саморозвиток, підвищення креативності, що надають широких можливостей самостійного визначення траєкторії прогресу власного бізнесу, співвідношення вільного та робочого часу тощо, із тими заходами, які спрямовані на залучення ІТ-талантів з ринку праці як найманих робітників до ІТ-компаній, де робота персоналу скеровується відповідно до планів роботодавців і стратегій розвитку колективів?

5. Після ознайомлення із системою запропонованих заходів економічної політики в ІТ-сфері виникає питання: чи є межа державного втручання в роботу ІТ-сфери, вихід за яку призводить до зниження ефективності економічної політики та перешкоджає розвитку сфери?

6. Недостатньо уваги в роботі приділено такому важелю економічної політики як оподаткування. Зниження податків, як і підвищення доходів (заробітної плати), виступає потужним стимулом активізації ІТ-бізнесу та залучення «ІТ-талантів з ринку праці», про що неодноразово наголошує дисертант в своїй роботі.

Разом з тим слід зазначити, що наявність сформульованих недоліків та зауважень не здійснює суттєвого впливу на загальний висновок стосовно того, що дисертація О.Ю. Марченка являється завершеним й самостійним дослідженням з достатнім рівнем наукової новизни теоретичного і практичного характеру.

8. Висновок щодо відповідності дисертації вимогам, які висуваються до наукового ступеня доктора філософії

Розглянута дисертація Марченка Олександра Юрійовича на тему «Економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери України» являється самостійно виконаним, логічно побудованим та завершеним науковим дослідженням. За своїм змістом дисертація повністю відповідає спеціальності 051 Економіка, так як містить конкретні інструменти вирішення науково-практичного завдання щодо побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери України.

Дисертаційна робота О.Ю. Марченка за змістом, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44). Автор дисертації заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка.

Рецензент,
д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту
та бізнес-адміністрування
Черкаського державного
технологічного університету

Лариса ПРОДАНОВА

Підпис д.е.н., професора Лариси Василівни Проданової засвідчую

Учений секретар
Черкаського державного
технологічного університету

Ірина МИРОНЕЦЬ